

OPINNÄYTETYÖ

Kirsi Pyhäjärvi 2013

**OPPILAIKEN VÄLINEN KOULUKIUSAAMINEN
PERUSKOULUSSA – TUNNISTA JA PUUTU
SYSTEMAATTINEN KIRJALLISUUSKATSAUS**

**Rovaniemen
ammattikorkeakoulu**
University of Applied Sciences
LUC

**HOITOTYÖN KOULUTUSOHJELMA
TERVEYDENHOITAJA**

Rovaniemen
ammattikorkeakoulu
University of Applied Sciences
LUC

ROVANIEMEN AMMATTIKORKEAKOULU

TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

HOITOTYÖN KOULUTUSOHJELMA

Opinnäytetyö

**OPPILAIDEN VÄLINEN KOULUKIUSAAMINEN
PERUSKOULUSSA – TUNNISTA JA PUUTU
SYSTEMAATTINEN KIRJALLISUUSKATSAUS**

Kirsi Pyhäjärvi

2013

Ohjaaja Aila Niskala

Hyväksytty _____ 2013 _____

Tekijä	Kirsi Pyhäjärvi	Vuosi	2013
Toimeksiantaja Työn nimi	Rovaniemen ammattikorkeakoulu Oppilaiden välinen koulukiusaaminen peruskoulussa – tunnista ja puutu. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus		
Sivu- ja liitemäärä	34+6		

Opinnäytetyöni tavoitteena oli kuvata oppilaiden välisen koulukiusaamisen tunnistamista ja siihen varhaisessa vaiheessa puuttumista peruskoulussa. Työn tarkoituksena oli antaa tietoa peruskoulun henkilökunnalle, erityisesti opettajille ja kouluterveydenhoitajille, koulukiusaamisen tunnistamisen haasteista ja varhaisen puuttumisen tärkeydestä ja menetelmistä.

Tämä tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena systemaattisen kirjallisuuskatsauksen periaatteiden mukaisesti. Ensin määriteltiin tutkimustehtävät ja poissulku – ja hyväksymiskriteerit, joiden mukaan aineistoa tutkimukseen kerättiin. Tiedonhaku suoritettiin Linda-, Medic- ja Juolukka-tietokannoista, Theseuksesta sekä eri yliopistojen tietokannoista käyttäen tarkoin valittuja hakusanoja. Tarkemman tutustumisen jälkeen valittiin kuusi tutkimusta, joista yksi oli tohtorin väitöskirja ja viisi muuta pro gradu – tutkielmia.

Tutkimustulosten mukaan koulukiusaamisen tunnistaminen on vaikeaa, koska vain pieni osa kiusaamistapauksista tulee aikuisten tietoon. Tunnistaminen edellyttää, että kiusaamisongelman olemassaolo myönnetään ja kaikilla yhteisön jäsenillä on yhtenäinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on. Vasta sen jälkeen kun koulukiusaaminen on tunnistettu, siihen voidaan puuttua. Koulukiusaamiseen puuttuminen on tärkeää, koska kiusaamisen myötä katoaa lapsen perusturvallisuus. Kiusaaminen vaikuttaa juuri niihin elämän osa-alueisiin, jotka ovat ratkaisevassa asemassa ihmisen kehityksessä tasapainoiseksi aikuiseksi. Kaikista tutkimuksista esiinnousi oleellisena asiana aikuisen vastuu kiusaamiseen puuttujana. Koulussa tuo aikuinen on useimmiten opettaja. Hänen tulisi puuttua pieniinkin yhteydenottoihin, jotta ne eivät pääsisi kehittymään vakavammiksi. Puuttumistilanteissa aikuisen tulee kuunnella sekä kiusaajaa että kiusattua. Hänen tulee olla oikeudenmukainen ja kohdeltava tasapuolisesti kaikkia oppilaita. Aikuisen tehtävä on osoittaa hyvin selvästi se, että kiusaaja on toiminut väärin eikä koulussa hyväksytä kiusaamista missään muodossa.

Avainsanat koulukiusaaminen, peruskoulu, oppilas, koulukiusaamisen tunnistaminen, koulukiusaamiseen puuttuminen

---

Author	Kirsi Pyhäjärvi	Year	2013
Commissioned by	Rovaniemi University of Applied Sciences		
Subject of thesis	Bullying among Comprehensive School Pupils. Identification and Intervention. A Systematic Literature Review.		
Number of pages	34+6		

My goal in this thesis was to describe how to recognize bullying in school among comprehensive school pupils and what means of early intervention could be used. The purpose in this thesis is to give knowledge to staff in comprehensive schools, especially to teachers and school nurses, of the challenges of recognizing bullying in schools and the importance of early intervention and its methods.

This research was carried out as a qualitative study according to the principles of a systematic literature review. At first I defined the research tasks and exclusion and the criteria by which the data for the study was collected. The data was collected by using Linda-, Medic- and Juolukka-databases, Theseus database and various university databases by using carefully selected keywords. For a more detailed scrutiny six studies one of which was a doctoral dissertation and the other five Pro Gradu- theses, were selected.

According to the results, bullying is hard to identify, because only a small part of the bullying cases goes to an adult's attention. Identification requires that the existence of bullying shall be issued and all the members have a common understanding of what bullying is. Only after the bullying has been identified, can it be intervened. Bullying intervention is important, because harassment and bullying have a serious effect on the child's basic safety. Bullying affects precisely those aspects of life that are crucial for a human to develop as a balanced adult. Of all the studies the essential aspect that emerged was the adult responsibility as the one to intervene in bullying. In schools the adult is most often the teacher. S/he should intervene in even the smallest disputes, so that they would not develop into more serious incidents of bullying. Adults need to intervene in bullying and listen to both the bully and the bullied. S/he should be fair and unbiased to all pupils. The adult's role is to show very clearly that the bully has acted wrongly and that the school doesn't accept bullying in any form.

Keywords: bullying in school, comprehensive school, student, pupil, identification of school bullying, school bullying intervention

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 KOULUKIUSAAMINEN	3
2.1 KOULUKIUSAAMISEN MÄÄRITELMÄ.....	3
2.2 KOULUKIUSAAMISEN ILMENEMISMUOTOJA.....	4
2.3 RYHMÄN VAIKUTUS JA ROOLIT.....	5
3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT....	8
4 SYSTEMAATTISEN KIRJALLISUUSKATSAUKSEN VAIHEET.....	9
4.1 TUTKIMUSMENETELMÄ	9
4.2 SUUNNITTELUVAIHE	9
4.3 TOTEUTUS JA AINEISTON VALINTA	11
4.4 RAPORTOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	13
5 TUTKIMUSTULOKSET	16
5.1 KOULUKIUSAAMISEN TUNNISTAMINEN.....	16
5.1.1 Koulukiusaamisen tunnistamisen lähtökohdat.....	16
5.1.2 Koulukiusaaminen on vaikea tunnistaa.....	17
5.1.3 Keinoja koulukiusaamisen tunnistamiseen	18
5.2 KOULUKIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN.....	20
5.2.1 Koulukiusaamiseen on tärkeä puuttua.....	22
5.2.2 Keinoja koulukiusaamiseen puuttumiseen	23
5.2.3 Esimerkkejä koulukiusaamiseen puuttumisen toimintamalleista	25
6 POHDINTA	28
6.1 TUTKIMUSTOLOSEN JA OPINNÄYTETYÖN POHDINTAA.....	28
6.2 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN JA EETTISYYDEN POHDINTAA	30
LÄHTEET.....	32
LIITTEET.....	35

1 JOHDANTO

Perusopetuslain (628/1998) 29 § mukaan jokaiselle oppilaalle pitää taata oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Sama laki velvoittaa opetuksen järjestäjää laatimaan, toimeenpanemaan ja valvomaan suunnitelmaa, jossa oppilas suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Koulun turvallisuus ja viihtyisyys ovat näin ollen laissa määrättyjä oppilaan perusoikeuksia.

Silti tänä päivänäkin peruskouluissa toistuvan kiusaamisen kohteiksi joutuu keskimäärin 5–15 prosenttia oppilaista. Kiusaamiseen taas osallistuu jopa yli kolmannes oppilaista erilaisissa rooleissa joko kiusaajana, kiusaajan apurina tai kiusaamista kannustavana sivustakatsojana. Tämän mukaan kahdenkymmenen oppilaan luokassa on arviolta yksi tai kaksi lasta, joita toistuvasti kiusataan. Kiusaaminen on yleisintä peruskoulun alaluokilla. Vaikka yläkouluun siirryttäessä kiusattujen oppilaiden osuus pienenee, kiusaajien määrä pysyy kuitenkin entisellään. Näin ollen yläkoulussa yksittäisen kiusatun tilanne on vaikea ja kiusaaminen on jatkunut yleensä vuosia. Sillä sijaitseeko koulu kaupungissa vai maaseudulla, ei ole todettu olevan suurta vaikutusta kiusaamisen esiintyvyyteen. Kun myöskään koulun koko ja kiusatuksi joutuminen eivät ole yhteydessä toisiinsa, voidaan tehdä päätelmä että, kiusaamista tapahtuu kaikenlaisissa kouluissa ja kuka vain voi päätyä kiusatuksi tai kiusaajaksi. (MLL 2012.)

Koulukiusaaminen on koulussa tai koulumatkoilla tapahtuvaa kiusaamista, joka ilmenee systemaattisena vallan tai voiman väärinkäyttönä (Salmivalli 2010, 12). Vasta sitten, kun meillä on yhtenevä käsitys siitä, mitä koulukiusaaminen on, me voimme tunnistaa kiusaamisen. Ja vasta sitten, kun ilmiö on tunnistettu, siihen on mahdollista puuttua. Näitä asioita pohtiessani opinnäytetyöni tavoite ja tutkimustehtävät nousivat selkeästi esiin. Työni tavoitteeksi muodostui kuvata koulukiusaamisen tunnistamiseen ja varhaiseen puuttumiseen liittyviä näkökohtia. Näihin tavoitteisiin pyrin kahden tutkimuskysymyksen kautta: Miten koulukiusaaminen tunnistetaan

mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja minkälaisia keinoja koulukiusaamiseen puuttumiseen on?

Koska kiusaamista koulumaailmassa voi esiintyä monimuotoisena (opettaja kiusaa oppilasta, rehtori opettajaa jne.), keskityn työssäni tarkastelemaan tilanteita, joissa oppilas kiusaa toista oppilasta. Kohderyhmänä työlleni näen koko koulun henkilökunnan, erityisesti opettajat, kuraattorit ja terveydenhoitajat, mutta myös keittiöhenkilöstön, siivoojat ja kiinteistöhoitajat. Työni tarkoituksena on antaa heille tietoa koulukiusaamisen tunnistamisen haasteista ja varhaisen puuttumisen tärkeydestä ja menetelmistä. Koska koulukiusaaminen vaikuttaa oppilaiden ”työhyvinvointiin”, eikä heillä ole virallista tahoa, niin kuin meillä aikuisilla työsuojeluviranomaiset, opinnäytetyöni voisi toimia käsikirjana ja muistuttajana meille aikuisille siitä, miten tärkeässä roolissa me olemme kiusaamisen tunnistajina ja siihen puuttujina. Jokainen meistä voi omalta osaltaan auttaa, jotta mahdollisimman moni lapsi saa käydä koulutiensä turvallisesti ja huoltavailla.

2 KOULUKIUSAAMINEN

2.1 Koulukiusaamisen määritelmä

Koulukiusaaminen käsitteenä voidaan ymmärtää monin tavoin. Jotta kiusaaminen havaittaisiin ja siihen voitaisiin puuttua, tulee kaikilla kiusaamisen kanssa tekemisiin joutuvilla olla samanlainen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on. Kun koko kouluyhteisö ymmärtää kiusaamisen käsitteen samalla tavalla, voidaan varmistua siitä, että kiusaamistapauksia voidaan hoitaa mahdollisimman suurella yhteisymmärryksellä koulun ja kodin yhteisvoimin. (Hamarus 2008, 16–17.) Työssäni tarkoitan kouluyhteisöllä peruskoulua. Peruskouluilla tarkoitetaan oppilaitoksia, joissa annetaan yleissivistävää opetusta koko ikäluokalle. Peruskoulun käyvät kaikki 7-16-vuotiaat, oppivelvollisuusikäiset lapset ja sen suorittaminen kestää yhdeksän vuotta. Peruskoululaisesta käytän työssäni myös käsitettä oppilas. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan peruskoulun oppilaita ovat kaikki peruskoulussa kirjoilla olevat oppilaat: esiopetusoppilaat, vuosiluokkien 1-9 oppilaat sekä lisäopetusoppilaat (10. luokan oppilaat). (Tilastokeskus 2011.)

Koulukiusaaminen on vuosien saatossa määritelty monin eri tavoin. Olennaista kuitenkin on, että määritelmillä on yhteisiä ominaisuuksia. Yleisesti kouluissa tällä hetkellä on käytössä tutkimuksista levinnyt kiusaamisen määritelmä: Yksilöä kiusataan, kun hän on toistuvasti tahallisen pitkäkestoisen kiusanteon kohteena. Kiusaamiselle on ominaista myös kiusaajan ja kiusatun välillä vallitseva voimasuhteiden epätasapaino, niin että kiusaaja on jollain lailla kiusattua vahvempi. (Salmivalli 1998, 30; Hölstad 2003, 79–80.) Ongelmalliseksi edellä mainitun kiusaamisen määritelmän tekee se, miten itse kukin määrittelee, koska kiusaaminen on toistuvaa tai jatkuvaa. Kuinka usein kiusaamista pitää tapahtua tai kuinka pitkään ajallisesti sen pitää jatkua, että se täyttää määritelmän kriteerit. Antaako määritelmä luvan kiusata toista silloin tällöin ja satunnaisesti?

Koulumaailmaa ajatellen Hamaruksen (2008,2010,2012) käyttämä määritelmä koulukiusaamisesta on parempi kuin tutkimuksissa käytetty.

Koulussa määritelmän tulee olla sellainen, että kiusaamisen kriteereiksi riittää jo se, että kiusattu kokee tullessa kiusatuksi (subjektiivinen kokemus) tai se, että kiusattu ei kykene puolustautumaan (valtaepätasapaino). Tämä määritelmä antaa aikuisille mahdollisuuden puuttua kiusaamiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Ja mitä varhaisemmassa vaiheessa kiusaamiseen puututaan, sitä helpompaa ja vaikuttavampaa puuttuminen on. Lasten ja nuorten erilaisuuden vuoksi toinen voi ottaa saman asian leikkinä tai ei välitä siitä, kun taas toinen voi kokea sen kiusaamiseksi. Siksi olennaisen tärkeää onkin erottaa kiusaaminen satunnaisista riidoista ja erimielisyyksistä. Satunnaisista erimielisyyksistäkin voi pahoittaa mielensä, mutta nämä tilanteet ovat yleensä hetkellisiä ja kohteet vaihtelevat.

2.2 Koulukiusaamisen ilmenemismuotoja

Yhtenäisen kiusaamiskäsityksen lisäksi kaikilla peruskoulun aikuisilla on oltava tieto siitä, miten eri tavoin kiusaaminen voi koulussa näyttäytyä. Koulukiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen mahdollistuu, kun tunnistamme muutamia merkkejä, joihin voimme kiinnittää huomiota tunnistaaksemme kiusaamisen. Kiusaaminen voidaan jakaa suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Myös jaottelua fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kiusaamiseen käytetään. (Hamarus 2008,45.) Tyttöjen yleisesti käyttämä kiusaamisen muoto on epäsuora kiusaaminen. Epäsuora kiusaaminen on piiloista, ilmenee selän takana puhumisena, juorujen levittämisenä tai eristämisenä ryhmästä. Tämä kiusaamisen muoto on haasteellinen tunnistaa ja sen olemassa oloa on vaikea todistaa.

Pojat taas käyttävät suoraa kiusaamista. Suorassa kiusaamisessa negatiiviset tunteet osoitetaan suoraan kiusatulle esim. lyömällä, potkimalla, haukkumalla tai huutamalla. (Hamarus 2008,45.)

Hamarus jaottelee (2008) kiusaamisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kiusaamiseen. Tämän jaottelun mukaan fyysinen kiusaaminen ilmenee tönimisenä, lyömisenä, potkimisena, sylkemisenä ja seksuaalisena häirintänä. Fyysisestä kiusaamisesta voivat kertoa kiusatun naarmut,

mustelmat ja rikki menneet vaatteet. Psykkinen kiusaaminen on sanoilla, eleillä ja ilmeillä osoitettua kiusaamista. Nolaaminen, alistaminen, nimittely ja rasistiset kommentit ovat myös psykkinistä kiusaamista. Sosiaaliseen kiusaamiseen kuuluvat eristäminen ryhmästä, pettäminen, juorujen levittäminen, selän takana puhuminen ja loukkaavat tekstiviestit tai nettikiusaaminen. Sosiaalista kiusaamista voidaan kutsua myös hiljaiseksi kiusaamiseksi. Tätä kiusaamisen muotoa on vaikea tunnistaa. Hiljainen kiusaaminen on kuitenkin tavallisin ja yleisin kiusaamismuoto koulumaailmassa. Siksi varsinkin sen tunnistamiseen tulisi jatkossa kiinnittää entistä enemmän huomiota.

2.3 Ryhmän vaikutus ja roolit

Ihminen kuuluu elinaikanaan monenlaisiin ryhmiin. Aluksi omaan perheeseen ja myöhemmin mukaan tulevat päiväkotit -, koulu -, työpaikka – ja erilaiset harrastusryhmät. Tunne ryhmään kuulumisesta on meille kaikille tärkeä. Varsinkin lapsuudessa ja nuoruudessa yhdenmukaisuuden vaatimukset ovat hyvin vahvoja ja ryhmä rankaisee helposti yksilöä, joka jotenkin poikkeaa keskiverto ryhmäläisestä. Ryhmästä erottamisen syynä voi olla esimerkiksi seuraavanlaisia asioita: kiusattu on liian laiha, liian lihava, hyvä koulussa, huono koulussa, varakkaasta perheestä, köyhistä oloista, hänellä on vääränlainen harrastus, uskonto, kulttuuri jne. (Hamarus 2012, 44; Salmivalli 1998, 11–12,27.) Tästä huomaamme, että kiusaamisen syy voi olla mikä tahansa ja kuka tahansa meistä voi joutua kiusatuksi. Kiusatussa itsessään ei ole syytä, vaan syy tuotetaan ryhmässä. Kiusattua ei ehkä uskalleta auttaa vaikka haluttaisiinkin, koska pelätään, että ryhmä alkaa kiusata tai oma suosio joutuu vaakalaudalle. Kiusaajalle kiusaaminen on usein keino hankkia itselleen valtaa, paikka kaveriporukassa, johtoasema tai ”koviksen rooli”, jota kukaan ei uskalla vastustaa. (Hamarus 2012, 44–45.)

Kiusaamistilanteissa oppilailta on ryhmässä erilaisia rooleja. Rooleissa ei ole kyse persoonallisuuspiirteistä eikä pysyvistä ominaisuuksista. Roolit syntyvät suhteessa ryhmän muiden jäsenten odotuksiin ja tarpeisiin. Yksilö voi joutua tiettyyn rooliin myös tahtomattaan. Ryhmän mielipiteeseen mukautuminen

on tavallista niin aikuisten kun lastenkin maailmassa, vaikka ihmiset yleensä aliarvioivat omaa taipumustaan toimia sosiaalisen paineen mukaisesti – muiden sen sijaan kyllä uskotaan ”menevän porukan mukana” (Salmivalli 1998, 27). Tämän asian tiedostaminen ja roolien ymmärtäminen, voi auttaa meitä ymmärtämään kiusaamisen lainalaisuuksia.

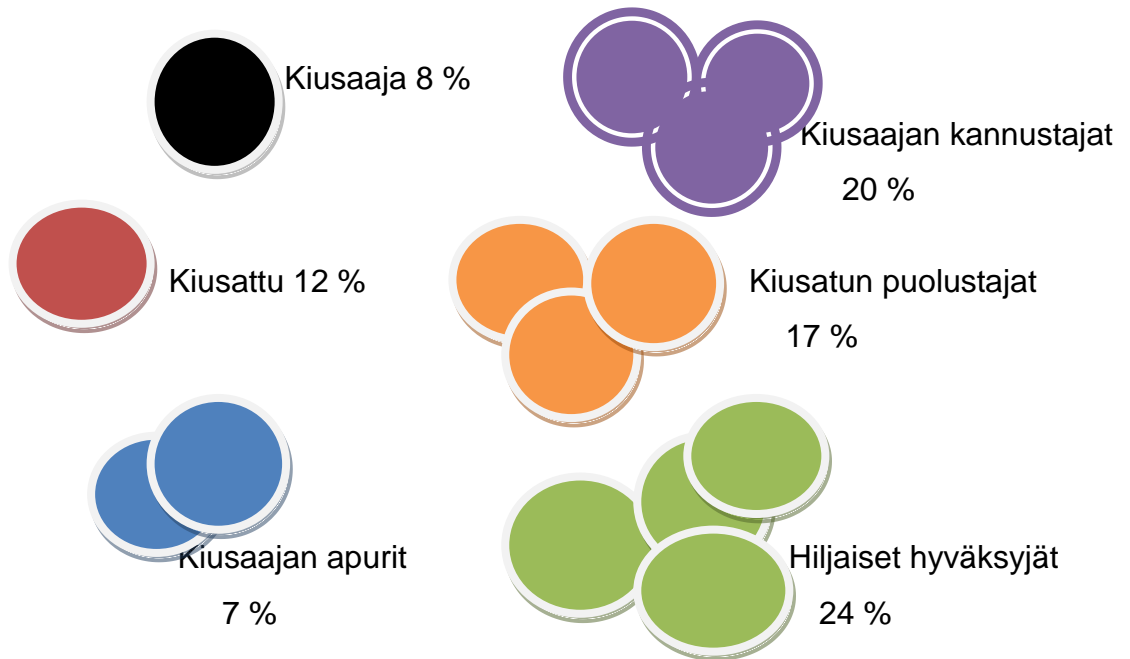
Kiusaamistilanteessa oppilaat voidaan jakaa kuuteen eri ryhmään (kuvio 1) (Markkanen – Sarmia 2012, 10; Salmivalli 1998, 49–52).

Nämä ryhmät ovat seuraavat:

1. **Kiusaaja** on aktiivinen ja aloittaa usein kiusaamisen. Hän voi yllyttää tai jopa pakottaa muita mukaan. Kiusaajia on oppilaista noin 7-10 prosenttia.
2. **Apuri** ei ole varsinainen aloitteentekijä, mutta avustaa kiusaajaa eri tavoin. Apureita on myös 7-10 prosenttia oppilaista.
3. **Kannustajat** kerääntyvät paikalle katsomaan ja naureskelemaan. He tarjoavat kiusaajalle myönteistä palautetta ilmein ja sanallisesti. Kannustajia on 15–20 prosenttia oppilaista.
4. **Kiusattu** on oppilas, joka joutuu toistuvasti muiden kielteisen toiminnan kohteeksi ja joka on jollain tavalla puolustuskyvytön kiusaajiinsa nähden. Kiusattuja on 5-15 prosenttia oppilaista.
5. **Puolustaja** on oppilas, joka asettuu kiusatun puolelle ja pyrkii tukemaan häntä. Puolustaja yrittää saada toiset lopettamaan kiusaamisen tai lohduttaa häntä kahden kesken. Puolustajia oppilaista on 15–20 prosenttia.
6. **Hiljainen hyväksyjä** on oppilas, joka vetäytyy syrjään kiusaamisesta ja on kuin ei kiusaamista huomaisikaan. Hiljaisia hyväksyjä on 25–35 prosenttia oppilaista.

Useimmat näistä oppilaista eivät hyväksy kiusaamista eivätkä ymmärrä sen syytä. Ryhmässä he kuitenkin tulevat toimineeksi kiusaamisen mahdollistavalla tavalla. Kun suuri joukko oppilaita osallistuu kiusaamiseen, syyllisyys jakautuu monen kesken ja yksilöllinen vastuuntunto vähenee niin, että tapahtuman jälkeen ei juurikaan tunneta syyllisyyttä. (Salmivalli 1998, 53, 81.)

Tärkeää olisikin saada oppilaat, jotka kannustavat kiusaajaa ymmärtämään, että he toimivat yhteistyössä kiusaajan kanssa ja hyväksyvät kiusaamisen käyttäytymisellään. Samoin suuri joukko hiljaisia hyväksyjä voi ajatella, että on täysin ulkopuolisenä kiusaamistilanteessa. Tosiasiassahan he kuitenkin hiljaisesti hyväksyvät kiusaamisen ja mahdollistavat näin ollen sen jatkumisen.

Kuvio 1. Kiusaamiseen liittyvät roolit (Salmivalli ym. 1996).

3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata oppilaiden välisen koulukiusaamisen tunnistamista ja siihen varhaisessa vaiheessa puuttumista peruskoulussa.

Työn tarkoituksena on antaa tietoa peruskoulun henkilökunnalle, erityisesti opettajille ja kouluterveydenhoitajille, koulukiusaamisen tunnistamisen haasteista ja varhaisen puuttumisen tärkeydestä ja menetelmistä.

Opinnäytetyöni tutkimustehtävät ovat:

1. Miten oppilaiden välinen koulukiusaaminen tunnistetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa peruskoulussa?
2. Minkälaisia keinoja koulukiusaamisen varhaiseen puuttumiseen on peruskoulussa?

Opinnäytetyöni toteutan laadulliseen tutkimukseen liittyvän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin.

4 SYSTEMAATTISEN KIRJALLISUUSKATSAUKSEN VAIHEET

4.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö menetelmäni on laadullinen tutkimus ja siihen liittyvä systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus, jossa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2010, 161).

Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa ovat ihmisen omat kuvaukset todellisuudesta. Nämä kuvaukset sisältävät asioita, joita ihminen pitää itselleen merkityksellisinä ja tärkeinä. Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tavoitteena ei ole totuuden löytäminen tutkittavasta asiasta. (Vilkkä 2007,97–98.)

Systemaattinen eli järjestelmällinen kirjallisuuskatsaus on tiivistelmä tietyn aihepiirin aiempien tutkimusten olennaisesta sisällöstä. Systemaattinen katsaus on itsenäinen tutkimus, jossa pyritään tutkimuksen toistettavuuteen ja virheettömyyteen.(Salminen 2011, 9; Axelin – Johansson – Stolt – Ääri 2007, 46.)

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus etenee vaihe vaiheelta suunnittelusta raportointiin. Vaiheet ovat: katsauksen suunnittelu, katsauksen tekeminen hakuineen, analysointineen sekä synteeseineen ja katsauksen raportointi. (Axelin ym. 2007, 5.) Opinnäytetyössäni käsittelen ensin kunkin vaiheen teoriaa ja senjälkeen raportoin miten olen omassa työssäni kunkin vaiheen tehnyt.

4.2 Suunnitteluvaihe

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen suunnitteluvaiheessa tarkastellaan aiempia tutkimuksia aiheesta ja määritellään katsauksen tarve sekä tehdään tutkimussuunnitelma. Tutkimussuunnitelmasta ilmenee tutkimustehtävät, joiden tulee olla mahdollisimman selkeät. Tutkimustehtävien asettamisen jälkeen valitaan menetelmät katsauksen tekoon. Menetelmät käsittävät mm.

hakutermien pohtimisen ja valinnan sekä tietokantojen valinnat. Tutkimusten valintaa varten laaditaan tarkat sisäänotto- ja poissulkukriteerit. (Axelin ym. 2007, 5-6.)

Opinnäytetyöni suunnitteluvaiheessa etsin Linda-, Medic- ja Juolukka-tietokannoista kirjallisuutta koulukiusaamisesta. Löysin kirjoja ja lehtiartikkeleita - tietokantojen lisäksi - käymällä RAMK:n, Sodankylän ja Rovaniemen kirjastoissa. Luin Sairaanhoidaja-, Tehy-, Terveystieteiden ja Hoitotiede-lehtien artikkeleita niin paperi- kuin sähköisinä versioina. Tämän suunnitteluvaiheen aloitin jo keväällä 2012. Tarkoitukseni oli saada mahdollisimman paljon tietoa koulukiusaamisesta ja miettiä samalla, mitä haluan kyseisestä aiheesta tutkia.

Opinnäytetyöni tutkimuskohteeksi valikoitui lopulta se, miten koulukiusaaminen tunnistetaan ja miten siihen puututaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä näkökulma on mielestäni tärkeä, koska koulukiusaamiseen puuttumisen edellytys on, että koulun aikuiset tunnustavat ja tunnistavat koulukiusaamisen olemassa olon. Tästä näkökulmasta työni tutkimustehtävät muotoutuivat. Tutkimustehtäviä on kaksi: Miten koulukiusaaminen tunnistetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja minkälaisia keinoja koulukiusaamiseen puuttumiseen on?

Varsinaiseen tutkimussuunnitelman tekoon aloin syksyllä 2012. Tällöin etsin Linda-, Medic- ja Juolukka-tietokannoista, Theseuksesta sekä eri yliopistojen tietokannoista työhöni sopivia tutkimuksia. Ensimmäisenä kriteerinä minulla oli, että aineisto jota käytän, on laadukasta ja tieteellisen tutkimuksen kriteerien täyttävää aineistoa. Koska viitteitä löytyi satoja, rajasin haut koskemaan vuonna 2006 ja sen jälkeen tehtyjä tutkimuksia. Muina kriteereinä oli, että tutkimukset löytyisivät sähköisessä muodossa ja, että tutkimukset vastaisivat tutkimuskysymyksiini. Hyväksyin opinnäytetyöhöni pro gradu-tutkielmat, vaikka ne eivät täyttäneet tieteellisen julkaisun kriteereitä. Näin sain viitteiden määrän vähenemään 31:n. Näistä tutkimuksista valitsin lopulliseen työhöni kuusi tarkemman tutustumisen jälkeen. Opinnäytetyön tutkimusten hyväksymis- ja poissulkukriteerit esitän taulukossa 1.

Taulukko 1. Opinnäytetyön tutkimusten hyväksymis- ja poissulkukriteerit

Hyväksymiskriteerit	Poissulkukriteerit
Tutkimuksen tulee olla vähintään pro gradu-tasoinen.	Ennen vuotta 2006 julkaistut tutkimukset
Tutkimuksen tulee löytyä sähköisessä muodossa	Tutkimukset, joista ei löytynyt sähköistä versiota.
Tutkimuksen tulee vastata tutkimuskysymyksiini	Tutkimus ei vastaa tutkimuskysymyksiini
Julkaisukieli on suomi	

4.3 Toteutus ja aineiston valinta

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen toisessa vaiheessa, joka on katsauksen tekeminen hakuineen, analysointeineen sekä synteeseineen, hankitaan ja valikoidaan mukaan otettavat tutkimukset. Tarkka kirjaaminen kaikista vaiheista on tärkeää katsauksen onnistumisen ja tulosten relevanttiuden osoittamiseksi. (Axelin ym. 2007, 6.)

Opinnäytetyöni tekovaiheessa hain tutkimuksia Linda-, Medic- ja Juolukka-tietokannoista. Asiasanalla koulukiusaaminen löytyi yhteensä 979 osumaa. Kun rajasin haun koskemaan vuonna 2006 tehtyjä tai sitä uudempia tutkimuksia ja tutkimuksia, jotka ovat saatavissa sähköisessä muodossa, niin tutkimuksia löytyi 20. Näistä kaikista luin tiivistelmät ja valitsin lopuksi yhden tutkimuksen, jossa nimenomaan käsiteltiin koulukiusaamisen tunnistamista ja siihen puuttumista.

Tampereen yliopiston tutkielmatietokannasta sain 29 osumaa hakusanalla koulukiusaaminen. Kun rajasin hakua sanoilla havaitseminen, tunnistaminen ja puuttuminen sekä otin mukaan 2006 ja sitä uudemmat tutkimukset, jotka löytyvät sähköisessä muodossa, hakuja löytyi neljä. Näihin neljään tutustuin tarkemmin ja tästä joukosta parhaiten aiheeseeni sopivat kaksi valitsin tutkimusta varten.

Jyväskylän yliopiston tietokannoista sanalla koulukiusaaminen löysin 77 viitettä. Edellä kuvaamillani hyväksymis- ja poissulkukriteereillä tutkimuksia löytyi kolme. Tarkemman tutustumisen jälkeen valitsin näistä kaksi. Turun yliopiston kirjaston tietokannoista haulla koulukiusaaminen sain neljä viitettä. Näistä valitsin yhden, joka sopi opinnäytetyöni aiheeseen.

Edellä kuvaamani prosessin myötä sain systemaattisen kirjallisuuskatsaukseni aineistoksi kuusi tutkimusta. Näistä yksi on väitöskirja ja viisi muuta pro gradu – tutkielmia. Nämä viisi ovat kasvatustieteiden ja sosiaalityön opiskelijoiden pro gradu – tutkielmia (taulukko 2). Kasvatustieteiden alalta tutkimuksia olikin helpoin löytää, koska on selvää, että koulukiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen kiinnostaa tulevia opettajia.

Taulukko 2. Tiedonhaku tietokannoista

Tietokanta	Hakusanat	Rajaukset	Tulos	Valitut
Linda, Medic, Juolukka	Koulukiusaaminen, kiusaaminen,	2006 ja sitä uudemmat	20	1
Tampereen yliopiston tutkielmatietokannat	koulukiusaaminen and tunnistaminen,	julkaisut /sähköinen versio /	4	2
Jyväskylän yliopiston tietokannat	koulukiusaaminen and havaitseminen,	tutkimuksen tulee olla vähintään pro	3	2
Turun yliopiston tietokannat	koulukiusaaminen and puuttuminen, kiusaaminen and terveydenhuolto	gradu-tasoinen	1	1

4.4 Raportointi ja johtopäätökset

Viimeinen vaihe systemaattisen kirjallisuuskatsauksen teossa on raportointi. Tässä vaiheessa tuodaan julki tutkimustulokset ja tehdään niistä johtopäätökset. Kirjallisuuskatsauksen raportoinnissa pätevät samat säännöt kuin alkuperäistutkimuksenkin kirjoittamisessa. Katsauksesta löytyvät johdanto, metodi-osio, tulos-osio ja pohdinta. Katsauksen johtopäätösten esittämisessä tulee kuvata loogiset päätelmäketjut, joiden perusteella esitetyt johtopäätökset on tehty. (Axelin ym. 2007, 7,97.)

Tätä kirjallisuuskatsauksen raportointivaihetta varten olen tehnyt muistiinpanoja koko opinnäytetyöprosessin ajan. Olen taulukoinut käyttämäni tutkimukset ja niiden olennaiset tulokset (taulukko 3). Jotta voisin tuloksissa esittää mahdollisimman luotettavaa tietoa, olen etsinyt valitsemistani tutkimuksista yhteneväisyyksiä koulukiusaamisen tunnistamisen ja siihen puuttumisen tiimoilta. Tutkimustuloksissa raportoin asiat, jotka löytyvät jokaisesta tai suurimmasta osasta tutkimuksista. Näin olen pyrkinyt löytämään ne olennaiset asiat alkuperäistutkimuksista, joilla on merkitystä käytännön kannalta.

Taulukko 3. Opinnäytetyöhön valitut tutkimukset

	Tutkimus/tutkimuksen tekijä(t)	Tutkimustapa	Keskeiset tulokset
1	Hamarus Päivi 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.	Laadullinen tutkimus. Tutkimusote hermeneuttinen. 7-9 lk:n tukioppilaat tekivät kirjoitelman ala-asteen aikana näkemästään tai kokemastaan kiusaamistilanteesta. Yhteensä 145 oppilasta, 38 koulusta vuosina 2002–2003. Lisäksi kymmenen oppilaan syventävä haastattelu.	Vallan, aseman tai suosion tavoittelu toimii usein kiusaamisen vaikuttimena. <i>Vain jos on yhtenevä käsitys siitä, mitä kiusaaminen on, se voidaan tunnistaa. Ilmiön tunnistaminen ja syvälinen ymmärtäminen taas ovat edellytyksiä puuttumiselle.</i>

	Tutkimus/tutkimuksen tekijä(t)	Tutkimustapa	Keskeiset tulokset
2	Basten Elina. 2010. Oppilaiden kokemukset erilaisista koulukiusaamista ehkäisevistä ohjelmista. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden pro gradu-tutkielma.	Laadullinen tutkimus. Aineisto koottiin eläytymismenetelmällä ja analysointi perustuu empiiriseen aineistoon. 3-4 lk / 6 koulua (85 kertomusta)	Tarkoituksena on selvittää miten kiusaamistilanteet ratkaistaan koulussa. Lapsilla on hyvin vähän omia keinoja puuttua kiusaamiseen. Lasten keinoina mainittiin kiusaamiseen puuttuminen ja kiusaajaan vetoaminen Aikuisten pitää tunnistaa, puuttua, ehkäistä ja selvittää kiusaamistapaukset.
3	Järvenpää Katri, Pekkarinen Saija. 2006. Koulukiusaaminen – Kuinka opettaja puuttuu. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden pro gradu-tutkielma.	Laadullinen tutkimus. Aineiston muodostivat eläytymismenetelmällä kerätyt tarinat, jotka analysoitiin teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Aineisto kerättiin 6-7. luokan oppilailta (36 kpl)	Opettajilla on hyvin erilaisia tapoja puuttua kiusaamiseen (Ei puuttuva, välinpitämättömästi puuttuva ja tosissaan puuttuva opettaja). Sillä miten opettaja toimi oli ratkaiseva merkitys tilanteen selviämiseen. Opettajan riittävä auktoriteetti on tärkeää.
4	Koistinen Emmi. 2012. Koulukiusaaminen - Miten opettajan tulisi oppilaiden näkökulmasta siihen puuttua. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden pro gradu-tutkielma.	Laadullinen tutkimus. Aineisto kerättiin informoidun ja strukturoidun kyselylomakkeen avulla, joka sisälsi kuusi avointa kysymystä. Aineisto kerättiin 5-6 luokan oppilailta (345 kpl)	Kaikkeen kiusaamiseen tulee puuttua keskustelemalla osallisten kanssa tapahtuneesta yrittäen selvittää tapahtuman syitä. Fyys. kiusaaminen koettiin kaikkein vakavimmaksi ja siihen tulee puuttua kaikkein ankarimmin keinoin. Jälkiseuranta tärkeää. Sen avulla varmistetaan, että kiusaaminen on todella loppunut.

	Tutkimus/tutkimuksen tekijä(t)	Tutkimustapa	Keskeiset tulokset
5	Konttinen Taina. 2010. Kiusaamisen lopettamiseen vaikuttavat eniten kaverit. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma	Laadullinen tutkimus. Aineisto muodostui eläytymismenetelmäkirjoitelmista ja neljästä teemahaastattelusta. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Aineisto kerättiin 7 luokkalaisilta (49 kpl).	<i>Koulun aikuisten ja vanhempien puuttuminen kiusaamiseen on tärkeää.</i> Vielä tärkeämpää kiusaamisen lopettamiseksi oli se, miten kiusaajan/kiusatun kaverit tilanteeseen suhtautuivat. Tulosten perusteella on oppilaiden luonteesta kiinni joutuuko kiusatuksi. Ryhmäyttäminen ja yhteenkuuluvuuteen panostaminen erityisen tärkeitä asioita kiusaamiseen puuttumistilanteissa.
6	Mäkinen Mirva, Peltola Outi. 2009. Koulukiusaaminen. Luokanopettajien näkemyksiä ilmiöstä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden pro gradu-tutkielma.	Laadullinen tutkimus. Haastattelu-tutkimus. Haastateltavien vastauksia peilattiin alan tutkimuskirjallisuuteen. 5 haastateltavaa. Haastattelukysymykset laadittiin tutkimuskysymysten pohjalta.	<i>Tutkittavat näkivät koulukiusaamisen tunnistamisen hankalana. Puuttumista pidettiin tärkeänä ja opettajan työhön kuuluvana.</i> Opettajien näkemykset teemoista olivat aikalailla yhteneviä alan kirjallisuudessa esittävien näkemysten kanssa.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Koulukiusaamisen tunnistaminen

5.1.1 Koulukiusaamisen tunnistamisen lähtökohdat

Kaikissa opinnäytetyöni tutkimuksissa nousi esiin kolme asiaa, jotka ovat olennaisia koulukiusaamisen tunnistamisessa. Tutkimuksissa vallitsi yksimielisyys siitä, että koulukiusaaminen pitää tunnistaa ennen kuin siihen voidaan puuttua. Toinen esille noussut asia oli, että tunnistaminen edellyttää kiusaamisongelman olemassa olon myöntämistä yhteisössä. Kolmanneksi kaikilla yhteisön jäsenillä tulee olla yhtenäinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on. Kun nämä asiat ovat koulu yhteisössä kunnossa, voidaan olettaa, että kiusaamisen tunnistamiseen on hyvät lähtökohdat. Tunnistaminen ei kuitenkaan ole helppoa, koska koulumaailmassa vallitsee monia kirjoittamattomia sääntöjä. Oppilaat eivät kerro kiusaamisesta, koska ”sitä ei yksinkertaisesti tehdä”, koska kertominen rikkoo oppilaiden epävirallisen kulttuurin sisäisiä normeja (Hamarus 2006, 196).

Voidaan hyvinkin sanoa, että koulukiusaaminen on piiloinen ilmiö. Kiusaaminen alkaa salakavalasti. Kiusatun ei ole helppo ottaa asiaa puheeksi, koska kiusaamiseen liittyy väärää syyllisyyttä ja häpeää. Kiusattu ajattelee helposti, että hänessä on jotain vikaa tai että kiusaaminen jotenkin johtuu hänestä tai hänen käyttäytymisestään. Lapset ja nuoret suojelevat usein myös omia vanhempiaan, eivätkä halua tuottaa heille huolta kertomalla ikävästä asiasta. (Hamarus 2012, 27.) Opettajat eivät myöskään tunnista kiusaamistilanteita. Mäkisen ja Peltolan tutkimuksessa kaikki viisi haastateltua luokanopettajaa oli sitä mieltä, että kiusaamisen tunnistaminen koulun arjessa on haastavaa. Haastateltavat nostivat esille tunnistamista vaikeuttavaksi asiaksi mm. sen, että sekä kiusattu että kiusaajat pyrkivät peittelemään kiusaamista parhaansa mukaan. (Mäkinen – Peltola 2009, 59.) Koulukiusaaminen on kuitenkin niin suuri ja vaikea asia, että vastuu kiusaamisen tunnistamisesta ei voi olla vain yksittäisellä opettajalla. Vastuun

pitäisi olla meillä kaikilla. Koulun, kodin ja koko yhteiskunnan pitäisi herätä huomaamaan kiusaamisen aiheuttamat vahingot niin yksilölle kuin koko kouluyhteisölle. (Järvenpää – Pekkarinen 2006, 73.) Bastenin (2010) tekemän laadullisen tutkimuksen tuloksissa 3-4 luokkalaisten toivat esille myös sen asian, että juuri aikuisten pitää tunnistaa, puuttua, ehkäistä ja selvittää kiusaamistapaukset. Tulosten mukaan lapsilla on hyvin vähän omia keinoja puuttua kiusaamiseen.

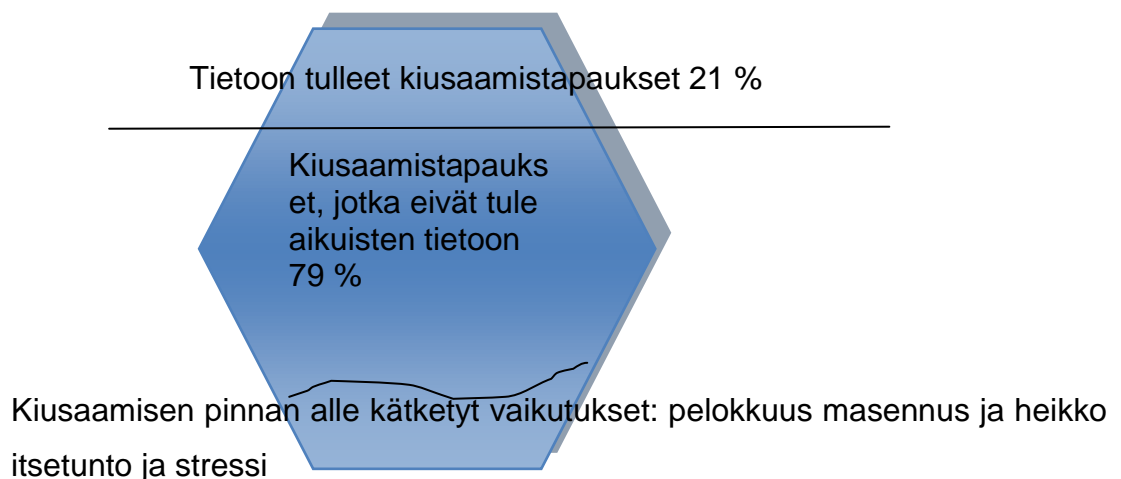
5.1.2 Koulukiusaaminen on vaikea tunnistaa

Koulukiusaamisen tunnistaminen on vaikeaa, koska vain pieni osa kiusaamistapauksista tulee aikuisten tietoon (kuviot 2). Kiusaamisesta ei kerrota aikuisille, koska pelätään, että kertominen vain pahentaa tilannetta tai, että kiusaajan puolustaja joutuu itse kiusaamisen kohteeksi. Kiusaaja taas pyrkii salaamaan kiusaamisensa esim. rangaistuksen pelossa ja on usein taitava naamioimaan kiusaamisen viattomaksi leikiksi (Mäkinen – Peltola 2009, 21.) Samaan tulokseen tuli myös Koistinen 2012 tekemässään Pro gradu- tutkimuksessaan. Hänen mukaansa oppilaat ovat taitavia selittelemään ja peittelemään kiusaamistilanteita ja tämän vuoksi opettajan on vaikea erottaa kiusaamista ns. leikitappeluista. (Koistinen 2012,24.) Oppilaille tulee myös esim. välituntien aikana ns. hiljaista tietoa siitä, mitä reittiä opettajat yleensä välituntien aikana kulkevat ja näissä paikoissa ei kiusaamista tapahdu (Hamarus 2006, 130).

Oppilaat ovat taitavia harhauttamaan aikuisia. Kiusatulle osoitettu kutsu ei olekaan tarkoitettu kutsuksi tai nimeltä kutsuminen ei tarkoita puhuttelua. Eleet, ilmeet, yksin jättäminen tai vihjailu voidaan aina selittää joksikin ihan muuksi kuin mitä se oikeasti on. Huumorin varjolla: ”se oli vain leikkiä”, voidaan tehdä hyvinkin paljon kiusaa. Poikien viatonkin tappelu voidaan tulkita kiusaamiseksi samalla, kun tyttöjen epäsuora, hiljainen kiusaaminen voi jäädä kokonaan tunnistamatta. (Hamarus 2012, 29; Mäkinen – Peltola 2009, 25). Kiusaamisilmiön ymmärtäminen vaatii yhteisön sosiaalisten suhteiden, kulttuuristen merkitysten ja oppilaiden välisen vuorovaikutuksen

hyvää tuntemusta. Varsinkin sosiaalisten suhteiden tarkkailua kiusaamisen havaitsemiseksi ei voi kyllin korostaa. Kun aikuisella on hyvät ja luottamukselliset välit oppilaaseen, käytöksessä tapahtuvat muutokset on helpompi havaita. (Hamarus 2006, 206,211; 2012, 33.)

Koulukiusaamisen havaitsemista voi hankaloittaa myös se, että kiusaamista ei haluta nähdä. Opettaja ei välttämättä tiedä, miten kiusaamiseen pitäisi puuttua tai pelkää, että oma osaaminen ei riitä tilanteen selvittämiseen. Varsinkin pienillä paikkakunnilla erilaiset sidokset voivat tehdä sen, että opettaja sulkee silmänsä kiusaamiselta. Kiusaajan äiti voi olla koulun terveydenhoitaja tai isä toimia rehtorina samassa koulussa. Myös poliittiset, yhteiskunnalliset, sukulaissuhteisiin tai harrastuksiin liittyvät sidonnaisuudet voivat estää linjakkaan toiminnan. Kun aikuinen kävelee kiusaamistilanteen ohi, hän samalla antaa hiljaisen hyväksynnän kiusaamiselle. Kiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen ovat osa opettajan ammattitaitoa. Ellei opettaja myönnä, tunnista, ota puheeksi ja puutu koulukiusaamiseen, hän on ymmärtänyt työnkuvansa väärin. (Hamarus 2008, 90–95.)

Kuvio 2. Kiusaamisilmiö (Adair, Dixon, Moore & Sutherland, 2000).

5.1.3 Keinoja koulukiusaamisen tunnistamiseen

Jotta koulukiusaaminen voidaan tunnistaa, on jokaisen hyvä tietää missä ja millaisissa tilanteissa kiusaamista koulussa tapahtuu. Riskitilanteita kiusaamiselle ovat kaikki koulun valvomattomat tilanteet ja tilat: välitunnit,

hetket ennen opettajan luokkaan tuloa välitunnin jälkeen, vessat ja koulumatkat. Myös liikuntatunnit ovat otollisia kiusaamiselle, koska kiusaaminen voidaan naamioda peliksi tai kiusattu voidaan valita aina viimeiseksi joukkuepeleihin. (Mäkinen – Peltola 2009, 62.) Hankalaksi tunnistamisen tekee se, että monesti kiusaamisen olemassa oloon herätään vasta, kun siitä on olemassa jokin näkyvä todiste. Mustelmat, naarmut tai revityt vaatteet voivat kertoa fyysisestä kiusaamisesta. Kun kiusaaminen on saanut näin vakavia piirteitä, voidaan sanoa sen menneen jo liian pitkälle. Voidaan miettiä ovatko kiusaamisen aikaisemmat merkit jääneet koulussa huomaamatta. Dokumenttina kiusaamisesta voivat toimia myös tallennetut tekstiviestit, kirjeet tai kuvat netissä. Kaikki dokumentit tuleekin laittaa talteen, jotta tarvittaessa näyttö on helppo todeta. (Hamarus 2006, 195; 2008, 95.)

Tässä opinnäytetyössä käyttämissäni tutkimuksissa oli miltei kaikissa käytetty Dan Olweuksen esittämiä tuntomerkkejä, joiden avulla koulukiusattu voidaan tunnistaa. Tällaisia yleisiä kiusaamisen tuntomerkkejä ovat mm. fyysinen ahdistuneisuus, arkuus, vetäytyvyys, ujous, epävarmuus, heikko itsetunto ja se, että lapsi tulee ikätovereitaan paremmin toimeen aikuisten kanssa. Mustelmat, naarmut ja rikkinäiset vaatteet ovat erittäin vakavasti otettavia merkkejä kiusaamisesta. Kiusattu lapsi voi joutua ilkeiden kohteeksi, jolloin hänen omaisuuttaan vahingoitetaan tai levitellään ympäri koulua. (Olweus 1992, 51–55.) Dan Olweus antaa myös muutamia konkreettisia vinkkejä, mihin koulun aikuiset voisivat kiinnittää huomiota koulukiusaamisen tunnistamiseksi. Koulun aikuisten on hyvä seurata oppilaiden välisiä tapahtumia välitunnilla, koulun käytävillä sekä oppituntien alussa ja niiden aikana. Kiusaamisesta voi kertoa se, että joku jätetään jatkuvasti valitsematta ryhmään mukaan. Kiusatuksi joutuvan vastauksille voidaan nauraa ja hän viettää lähes aina/aina välituntinsa yksin. (Olweus 1992, 164.) Koulumenestyksen heikkeneminen ja lisääntyneet poissaolot koulusta tai tiettyjen oppiaineitten tunneilta voivat olla viestejä kiusaamisesta kouluyhteisössä.

Päivi Hamarus on jäsentänyt kiusaamisen tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen neljän askeleen mallin, joka on MNOP. Myönnä (M), että

kiusaamista voi olla myös meidän koulussa, näe kiusaamistilanteet (N), ota puheeksi (O) ja puutu kiusaamiseen (P). Kun tämä perusta on kunnossa peruskoulussa, muina keinoina voidaan käyttää esim. liikennevalodokumentointia, kiusaamiskyselyjä, sosiogrammia, arviointikeskusteluja, kirjoitelmia tai kiusaamiskarttaa. (Hamarus 2008, 94.) Näistä ainakin kiusaamiskysely (liite 1) ja – kartta voitaisiin ottaa käyttöön jokaisessa peruskoulussa. Kysely voitaisiin tehdä ainakin kerran lukukaudessa kaikille oppilaille. Kun kysely on riittävän yksinkertainen, nopea täyttää ja helppo analysoida siitä ei koidu juurikaan ylimääräistä työtä opettajille. Myös vastaaminen oppilaille on helppoa, kun kysely on riittävän selkeä ja helppo tehdä. Kyselyyn liitetyn kiusaamiskartan avulla saadaan selville paikat missä kiusaamista tapahtuu. Oppilaat saavat pelkistetyn kartan koulun alueesta ja koulun pohjapiirroksesta. Oppilaiden ikä huomioiden siihen voidaan esim. värittää eri väreillä iloiset paikat, kiusaamispaikat, pelottavat paikat ja leikkipaikat. Isommat oppilaat voivat merkitä karttaan muutoin paikkoja, joissa kiusaamista tapahtuu. Arviointikeskusteluissa ns. vanhempainvarteissa voidaan ottaa esiin kiusaamiseen liittyviä asioita. Vanhemmat voivat kertoa, jos epäilevät lastansa kiusattavan koulussa. (Hamarus 2008, 99–103.)

5.2 Koulukiusaamiseen puuttuminen

Valitsemissani kuudessa tutkimuksessa oli erilaisia näkökulmia koulukiusaamiseen puuttumiseen. Äänensä kuuluviin tutkimuksissa saivat niin opettajat kuin oppilaat. Koistisen ja Järvenpää -Pekkarisen pro graduissa asiaa lähestyttiin oppilaiden näkökulmasta ja tutkittiin sitä, miten heidän mielestään opettajien tulisi kiusaamiseen puuttua ja miten opettajat todellisuudessa kiusaamiseen puuttuvat. Koistisen ja Järvenpään tutkimuksiin osallistuvat oppilaat olivat 5-7. luokkalaisia. Elina Basten tutki, miten 3-4 luokkien oppilaat kokivat erilaisten koulukiusaamista ehkäisevien ohjelmien toteutuvan koulun arjessa. Konttinen tarkasteli koulukiusaamista seitsemännentoista luokan oppilaiden näkökulmasta ja keskittyi siihen miten oppilaat itse voivat puuttua toiseen oppilaaseen kohdistuvaan kiusaamiseen. Hamaruksen väitöskirjassa keskityttiin enemmän koulukiusaamiseen ilmiönä

ja siinä äänensä kuuluviin saivat yläkouluikäiset oppilaat. Mäkinen-Peltola pro gradussa näkökulma oli opettajien. Siinä haastateltiin viittä luokanopettajaa ja he saivat kertoa oman näkemyksensä siitä, millaiset edellytykset heillä on tunnistaa koulukiusaaminen ja puuttua siihen muun koulutyönsä ohessa.

Kaikista tutkimuksista esiinnoui oleellisena asiana aikuisen vastuu kiusaamiseen puuttujana. Oppilaat mielsivät opettajan poikkeuksetta aikuiseksi, jonka tulee puuttua koulukiusaamiseen. Jotta opettaja voi puuttua kiusaamiseen, hänellä tulee olla tietoa kiusaamisesta ja pedagogista johtajuutta (Hamarus 2006, 213). Riittävän valvonnan koulussa ja tietynlaisen kurin ja järjestyksen ylläpitämisen katsottiin kuuluvan opettajan hyvään ammattitaitoon. Koska opettajalla on vastuu opetus- ja kasvatustehtävän toteutumisesta, hän ei voi sivuuttaa kiusaamistilanteita. Päinvastoin opettajan tulisi puuttua pieniinkin yhteydenottoihin, jotta ne eivät pääsisi kehittymään vakavammiksi. Puuttumistilanteissa opettajan tulee kuunnella sekä kiusaajaa että kiusattua. Hänen tulee olla oikeudenmukainen ja kohdeltava tasapuolisesti kaikkia oppilaita. Opettajan tehtävä on osoittaa kuitenkin hyvin selvästi se, että kiusaaja on toiminut väärin eikä koulussa hyväksytä kiusaamista missään muodossa. (Koistinen 2012, 25, 64–65; Järvenpää – Pekkarinen 2006, 70.) Jo se, että oppilaat luottavat opettajaan ja kokevat hänet turvalliseksi aikuiseksi, voi vähentää kiusaamista ja alentaa kynnystä kertoa kiusaamisesta opettajalle. Opettajat tiedostavat kyllä, että nopea koulukiusaamiseen puuttuminen on heidän työhönsä kuuluva asia, jopa eettinen velvollisuus. Käytännön työkaluja kiusaamiseen puuttumiseen kuitenkin kaivataan lisää. (Basten 2006, 22; Mäkinen – Peltola 2009, 25.) Tällaisia konkreettisia työkaluja on esitetty Koistisen pro gradussa. Riittävä välitunti valvonta, jossa valvojien määrä on suhteutettu oppilaiden määrään ja ohjattu välituntitoiminta (pelit, leikit), voisivat toimia tällaisina arjen työkaluina kiusaamiseen puuttumiseksi. Oppilaille pitäisi olla mahdollisuuksia kertoa kiusaamisesta koulun aikuisille. Opettajan olisi hyvä jäädä luokkaan vielä tuntien päätyttyä. Koulussa voisi olla myös kirjelaatikko, johon oppilaat voisivat nimettöminäkin laittaa viestejä mieltään askarruttavista asioista. (Koistinen 2012, 25.)

Koulukiusaamisesta ei voi puhua ilman, että mieleen tulee kysymys: Kenelle kuuluu vastuu kiusaamisen tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta? Onko vastuu kodeilla vai koululla? Ja miten vastuu jakautuu? Peruskasvatusvastuu kuuluu kodeille ja vanhemmat voivat omalla esimerkillään opettaa lapsilleen vuorovaikutustaitoja, empatiaa ja suvaitsevaisuutta. Vanhemmat tuntevat yleensä lapsensa parhaiten ja näin ollen heillä on parhaat edellytykset vaikuttaa lapsensa käyttäytymiseen. Koulutoimi ja koulun henkilökunta taas ovat vastuussa siitä, mitä kouluaikana tapahtuu. Luokan oma opettaja tuntee luokkansa ryhmänä parhaiten ja näin ollen hänellä on hyvät edellytykset puuttua koulukiusaamiseen. Kaikista paras tulos saavutetaan kuitenkin, jos koulu ja koti tekevät yhteistyötä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä, tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa. (Koistinen 2012, 22.)

5.2.1 Koulukiusaamiseen on tärkeä puuttua

Koulukiusaaminen herättää yhteisössä aina kollektiivista pelkoa. Kaikilla yhteisön jäsenillä on turvaton olo, koska aina on olemassa vaara joutua itse kiusatuksi. (Hamarus 2006, 205.) Koulun ja kodin yksi tärkeä tehtävä on opettaa lapsille, mikä on eettisesti oikein mikä väärin. Oppilaat eivät pysty ymmärtämään, jos aikuiset eivät puutu kiusaamiseen tai käskivät lasta vain kestäämään kiusaamista. Aikuisten oma esimerkki niin koulussa kuin kotona on erityisen tärkeää. Opettaja ja vanhemmat voivat omalla toiminnallaan tukea oppilaiden sosiaalisten suhteiden kehittymistä myönteiseen suuntaan. Myös tukioppilaat voivat toimia ns. vastavoimana kiusaajille. He antavat oppilaalle, joka ei yksin uskalla puuttua kiusaamiseen, mahdollisuuden asettua kiusaamista vastustavien oppilaiden puolelle. (Hamarus 2006, 212; Järvenpää – Pekkarinen 2006, 70.)

Koulukiusaamiseen on tärkeää puuttua, koska kiusaamisen myötä katoaa lapsen perusturvallisuus. Kiusaaminen vaikuttaa juuri niihin elämän osa-alueisiin, jotka ovat ratkaisevassa asemassa ihmisen kehityksessä tasapainoiseksi aikuiseksi. (Holmberg-Kalenius 2008, 32, 48.) Kiusatut

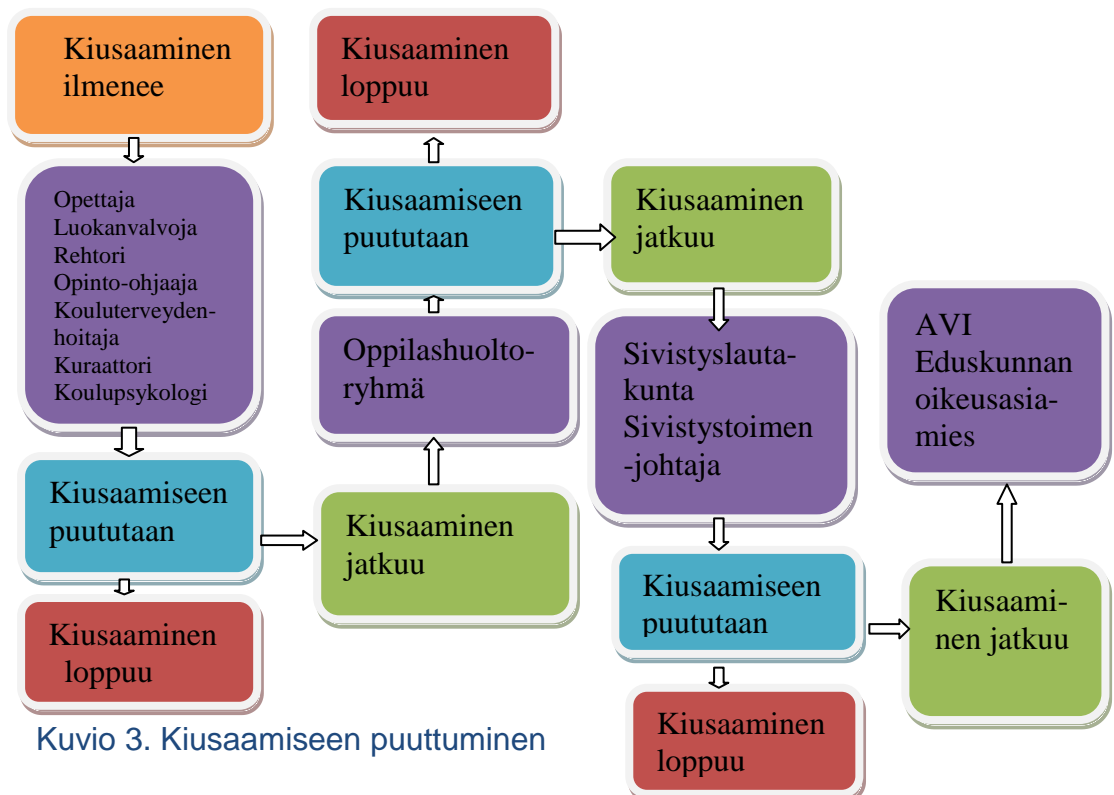
oppilaat kärsivät monista henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin ongelmista. Heidän itsetuntonsa ja itsearvostuksensa alenevat, heillä on nukkumisvaikeuksia, syömishäiriöitä ja erilaisia kiputiloja. Kiusatun koulumotivaatio heikkenee ja hän välttelee kouluun menoa. Vielä aikuisiässäkin heillä on todettu olevan luottamuksen puutetta ihmissuhteissa, työpaikkakiusaamista ja masentuneisuutta. Kiusaamisella on seurauksensa myös kiusaajalle. Myös heillä esiintyy masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja itsetuhoisia ajatuksia. Myöhemmällä iällä koulukiusaajalla voi esiintyä muita enemmän päihteiden väärinkäyttöä ja rikollisuutta. Siksi kiusaamiseen puuttuminen on tärkeää, sekä kiusatun että kiusaajan tulevaisuuden kannalta. Sen lisäksi, että kiusaaminen saadaan loppumaan, tulee kiinnittää huomiota siihen, että kiusaaja ja kiusattu saavat asianmukaista hoitoa mahdollisiin mielenterveys- ym. ongelmiin. (Markkanen – Sarmia 2012, 23.)

5.2.2 Keinoja puuttua koulukiusaamiseen

Valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa ei ole yksityiskohtaisia ohjeita koskien koulukiusaamiseen puuttumista. Kiusaaminen mainitaan kuitenkin oppilashuollon järjestämisen yhteydessä. Kunnan ja koulujen tulee yhteistyössä järjestää oppilashuollollista toimintaa, jolla turvataan oppilaiden yksilöllinen ja koulun yhteisöllinen hyvinvointi. Muita tehtäviä oppilashuoltoryhmällä on tukea oppilaan tasapainoista kehitystä ja kasvua sekä luoda turvallinen oppimisympäristö. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.) Jos koulussa ei puututa kiusaamiseen, nämä oppilashuollolliset toimenpiteet eivät koulussa toteudu. Oleellisena osana koulukiusaamiseen puuttumisessa on se, että koulussa on yhteinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on. Tämä yhteinen käsitys auttaa kiusaamisen tunnistamisessa. Ja vasta sitten, kun kiusaaminen tunnistetaan, siihen voidaan tehokkaasti puuttua.

Yksi konkreettinen keino sille, että koulukiusaamiseen voidaan puuttua tehokkaasti, on se, että jokaisessa koulussa pitäisi olla kirjallinen suunnitelma siitä, miten kiusaamista ennaltaehkäistään ja miten siihen puututaan. Tämän suunnitelman sisältö tulee olla yhdessä sovittu ja koko kouluyhteisön

toiminnassa tulisi näkyä yhtenäinen linja sen toteuttamisessa. Kaikista paras olisi, jos suunnitelman tekoon osallistuisi koko koulun henkilöstö, oppilaat ja vanhemmat. Yhdessä rakennettuun on helpompi sitoutua ja kaikille on selvää, miten kiusaamistilanteissa toimitaan. (Koistinen 2012, 23–24.) Tässä kirjallisessa toimintasuunnitelmassa pitäisi olla selkeästi kuvattuna konkreettiset menetelmätavat siitä, miten koulukiusaamiseen puututaan. Hyvä menettelytapa etenee portaittain ja kuvaa, miten missäkin vaiheessa toimitaan (kuvio 3). Ensivaiheessa usein riittää, että kiusaamistilanteita käsittelee pienehkö ryhmä tai oma opettaja. Seuraavassa vaiheessa mukaan tulee rehtori, sitten vanhemmat ja oppilashuoltohenkilöstö. Jolleivät koulun omat keinot riitä, vanhemmilla on oikeus viedä asia kunnan tasolle, sivistysjohtajalle tai sivistyslautakuntaan. Jos lapsi on joutunut fyysisen väkivallan tai pahoinpitelyn kohteeksi tai omaisuutta on rikottu tai varastettu, ota yhteyttä aina myös poliisiin. Kiusaamistilanteet tulee aina kirjata. Kun kiusaamistilanteet dokumentoidaan (liite 2), tulee puuttumisesta systemaattisempaa. Menettelytapojen tulee olla riittävän jämät ja niiden pitää sisältää myös lopullinen keino, jos kiusaaminen jatkuu edellä mainituista toimenpiteistä huolimatta. Hyvä puuttuminen pitää sisällään aina myös seurannan, jotta tiedetään, onko kiusaaminen todella loppunut. (Hamarus 2012, 59–62 ; 2008, 117–120.)

5.2.3 Esimerkkejä koulukiusaamiseen puuttumisen toimintamalleista

Koulukiusaamisen tutkijat ja asiantuntijat ovat laatineet koulukiusaamisen ennaltaehkäisemiseen ja puuttumiseen erilaisia ohjelmia ja malleja. Valitsemissani tutkimuksissa niistä mainittiin mm. Pikasin malli, Olweuksen malli, Hamaruksen tasapainotettu vaakamalli ja KiVa-koulumalli. KiVa-koulumalli oli mainittu viidessä valitsemassani tutkimuksessa. Neljässä tutkimuksessa oli mainittu sekä Pikasin että Olweuksen mallit. Hamaruksen malli oli mainittu kolmessa tutkimuksessa. Tässä opinnäytetyössä esittelen esimerkkeinä KiVa-koulumallin ja Pikasin mallin. KiVa-koulumallin valitsin, koska KiVa Koulu® -ohjelman käyttäjiksi on Suomessa rekisteröitynyt noin 2500 koulua. Tämä vastaa noin 90 % Suomen perusopetuksesta vastaavista kouluista. (KiVa-koulu 2012.) Pikasin mallin valitsin, koska se on kansainvälisesti yksi tunnetuimmista toimintamalleista (Salmivalli 2010, 76).

Pikasin malli

Anatol Pikas on kehittänyt kaksi menetelmää kiusaamiseen puuttumisen apuvälineeksi: Suggestiivisen keskustelun menetelmän (SKM) ja Yhteisen huolen menetelmän (YHM). SKM sopii silloin, kun kiusaaminen ei ole vielä kovin vakavaa ja kyseessä on pienet alakoulun oppilaat. Tässä menetelmässä on kyse kahdenkeskisestä keskustelusta kiusaajan kanssa. Aikuinen ottaa autoritaarisen otteen ja tekee kiusaajalle selväksi, että kiusaaminen ei ole missään muodossa hyväksyttävää ja että sen on loputtava välittömästi. YHM sopii varttuneemmille oppilaille ja silloin, kun kiusaaminen on vakavaa ja kiusaajat muodostavat yhteen kuuluvan porukan. Yhteisen huolen menetelmässä aikuinen tuottaa kiusaajalle kokemuksen, että he ovat yhdessä huolestuneita juuri tästä kyseisestä kiusaamistapauksesta. Menetelmän tarkoituksena on, että kiusaaja itse keksii tavan auttaa kiusattua. Opettaja on oppilaan tukene tässä prosessissa koko ajan. Käytävät keskustelut ovat aina luottamuksellisia ja rakentavia. Molemmille menetelmille yhteistä on, että kiusaajaa ei syyllistetä missään vaiheessa. Syyllisyyden tunteiden tulisi syntyä subjektiivisena kokemuksena siitä, kun oppilas oivaltaa tehneensä väärin. Molemmissa menetelmissä sovitaan seurannasta ja seuraava tapaamisajankohta sovitaan yhdessä.

Kiusatun oppilaan kanssa käydään myös keskusteluja. Näiden keskustelujen tarkoituksena on viestittää, että aikuinen on kiusatun puolella ja aikoo tehdä lopun kiusaamisesta. Keskustelujen tavoitteena on kiusatun itsetunnon vahvistaminen ja turvallisuudentunteen luominen. (Hamarus 1998, 18–21 ; Salmivalli 2010, 76–81.)

KiVa- koulu ohjelma

KiVa Koulu® on kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma, joka on kehitetty Turun yliopistossa opetusministeriön rahoituksella koulujen luokka-asteille 1-9. KiVa- koulu tulee sanoista Kiusaamisen Vastainen tai Kiusaamista Vastustava Koulu. Ohjelma on vapaaehtoinen ja mukaan voivat tulla kaikki halukkaat koulut. KiVa Koulu -ohjelman käyttäjäksi rekisteröityminen on syksystä 2011 ollut maksullista. Rekisteröitynyt koulu saa käyttöönsä KiVa-materiaalipaketin ja pääsee hyödyntämään virtuaaliympäristöä opetuksessaan. KiVa Koulu -ohjelmaa toteuttaville kouluille on kehitetty laatusuositukset, joiden avulla koulut voivat seurata ohjelman toteuttamisen astetta ja laatua omalta osaltaan (liite 3). Oppilas on KiVa-koulussa koko peruskouluajan, mutta erityisiä KiVa-tunteja järjestetään ensimmäisellä, neljännellä ja seitsemännellä luokalla. Näillä tunneilla kullekin ryhmälle kerrotaan iänmukaisella tavalla kiusaamiseen liittyvistä asioista. Koulunhenkilökunnan keskuudesta valitaan vähintään kolmen aikuisen muodostama KiVa-tiimi, jonka tehtävänä on esille tulleiden kiusaamistapausten selvittely. KiVa-koulu on saanut hyvän vastaanoton Suomen peruskouluissa. Ohjelman tarkoituksena onkin, että siitä tulisi pysyvä käytäntö koulujen arkeen. KiVa-koulun toimintaperiaatteena on vaikuttaa koko ryhmään, myös kiusaamista sivusta seuraaviin oppilaisiin. Tavoitteena on vaikuttaa oppilaisiin niin, että he asettuisivat tukemaan kiusattua ja osoittaisivat, etteivät hyväksy kiusaamista missään muodossa. Kiusaamisen loppuminen perustuu yhteisen vastuuntunnon herättämiseen ja ryhmän normeissa tapahtuviin muutoksiin. Seurantatapaamiset kuuluvat KiVa-ohjelmaankin, jotta saadaan tietää, onko kiusaaminen todella loppunut. KiVa-ohjelmasta on saatu hyviä kokemuksia. Kokeiluvuonna 2007–2008 kiusaaminen väheni merkittävästi mukana olleissa kouluissa; kiusattuja

tukevien oppilaiden määrä lisääntyi, luokkailmapiiri parantui, koulumotivaatio parani ja oppilaiden luottamus opettajan kykyyn puuttua kiusaamiseen kasvoi. (Kivakoulu 2012; Salmivalli 2010, 86–87,144-147.)

6 POHDINTA

6.1 Tutkimustulosten ja opinnäytetyön pohdinta

Opinnäytetyöni tavoitteena oli kuvata peruskoulussa tapahtuvan oppilaiden välisen koulukiusaamisen tunnistamista ja siihen varhaisessa vaiheessa puuttumista systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin. Työni tarkoituksena oli antaa tietoa peruskoulun henkilökunnalle, erityisesti opettajille ja kouluterveydenhoitajille, koulukiusaamisen tunnistamisen haasteista ja varhaisen puuttumisen tärkeydestä ja menetelmistä. Tutkimustulosten mukaan koulukiusaamisen tunnistaminen on vaikeaa, koska vain pieni osa kiusaamistapauksista tulee aikuisten tietoon. Tunnistaminen edellyttää, että kiusaamisongelman olemassaolo myönnetään ja kaikilla yhteisön jäsenillä on yhtenäinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on. Sen jälkeen kun koulukiusaaminen on tunnistettu, siihen voidaan puuttua. Koulukiusaamiseen on tärkeää puuttua, koska kiusaamisen myötä katoaa lapsen perusturvallisuus. Kiusaaminen vaikuttaa juuri niihin elämän osa-alueisiin, jotka ovat ratkaisevassa asemassa ihmisen kehityksessä tasapainoiseksi aikuiseksi. Kaikista tutkimuksista esiinnoui oleellisena asiana aikuisen vastuu siitä, että kiusaaminen tunnistetaan ja siihen puututaan peruskoulussa. Koulussa tuo aikuinen on useimmiten opettaja. Hänen tulisi puuttua pieniinkin yhteydenottoihin, jotta ne eivät pääsisi kehittymään vakavammiksi.

Puuttumistilanteissa aikuisen tulee kuunnella sekä kiusaajaa että kiusattua. Hänen tulee olla oikeudenmukainen ja kohdeltava tasapuolisesti kaikkia oppilaita. Aikuisen tehtävä on osoittaa hyvin selvästi se, että kiusaaja on toiminut väärin eikä koulussa hyväksytä kiusaamista missään muodossa. Kiusaamiseen puuttumiseen on olemassa erilaisia toimintamalleja, joista käsittelen työssäni tarkemmin Pikasin mallia ja KiVa-koulu ohjelmaa. Pikasin malli perustuu keskusteluihin kiusatun ja kiusaajan kanssa. Käytävät keskustelut ovat aina luottamuksellisia ja rakentavia. Tässä menetelmässä kiusaajaa ei syyllistetä missään vaiheessa. Syyllisyyden tunteiden tulisi syntyä subjektiivisena kokemuksena siitä, kun oppilas oivaltaa tehneensä

väärin. Tärkeä osa toimintamallia on seurannasta sopiminen ja seuraavan tapaamisajankohdan lukkoon lyöminen. KiVa-koulun toimintaperiaatteena on vaikuttaa koko ryhmään, myös kiusaamista sivusta seuraaviin oppilaisiin. Tavoitteena on vaikuttaa oppilaisiin niin, että he asettuisivat tukemaan kiusattua ja osoittaisivat, etteivät hyväksy kiusaamista missään muodossa. Kiusaamisen loppuminen perustuu yhteisen vastuuntunnon herättämiseen ja ryhmän normeissa tapahtuviin muutoksiin. Seurantatapaamiset kuuluvat KiVa-ohjelmaan, jotta saadaan tietää, onko kiusaaminen todella loppunut. KiVa-koulu on käytössä noin 90 %:ssa Suomen peruskouluista ja sen vaikutuksesta kiusaamisen vähenemiseen on saatu hyviä kokemuksia.

Tutkimuksia ja kirjallisuutta aiheeseen liittyen löysin hyvin. Viisi valitsemani tutkimusta on kasvatustieteiden alalta ja yksi sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tämä selittynee sillä, että koulukiusaamisen havaitseminen ja siihen puuttuminen ovat osa opettajan hyvää ammattiosaamista ja – etiikkaa. Kuitenkin tulevana terveydenhoitaja ajattelen, että kouluterveydenhoitajat voisivat enenevässä määrin osallistua koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn, tunnistamiseen ja puuttumiseen. Terveydenhoitaja on kuitenkin koulussa se aikuinen, johon oppilaat useimmiten luottavat ja jolle olisi mielestäni helppo kertoa kiusaamisesta. Monesti kiusaamisesta kertomisen opettajalle estää se, että kiusattu pelkää muiden näkevän tai kuulevan sen, että hän on ottanut opettajaan yhteyttä. Kukaan kouluyhteisössä ei halua olla ”juorukello” tai ”kantelupukki” kiusaamisen pahenemisen pelon vuoksi. Kouluterveydenhoitajan luona käydään monenlaisten asioiden vuoksi muutenkin, joten kynnyks kerton kiusaamisesta olisi siinäkin mielessä helpompaa. Kouluterveydenhoitajat voisivat osallistua välituntivalvontaan. Välituntivalvontaan osallistumalla terveydenhoitaja tulisi oppilaille tutuksi muussakin ympäristössä kuin vastaanottohuoneessa. Hän voisi tarkkailla onko joku oppilaista välitunnit aina yksin, kiusataanko jotakuta ja millaisissa tilanteissa ja paikoissa kiusaamista esiintyy.

Luin opinnäytetyötä tehdessäni Kristiina Huhtasen kirjan – Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa (2007). Vaikka kirja ei varsinaisesti kerro koulukiusaamisen tunnistamisesta tai siihen puuttumisesta, se pitäisi kuulua

kaikkien koulun aikuisten lukemistoon. Kirjassa esiintuotuja menetelmiä voitaisiin hyvin soveltaa koulukiusaamiseen liittyvissä asioissakin. Arnkilin ja Erikssonin kehittelemä Huolen vyöhykkeistö, Huoli puheeksi-menetelmä ja varhainen puuttuminen auttaisivat mielestäni koulukiusaamisen tunnistamisessa ja antaisivat keinoja puuttua kiusaamiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Opinnäytetyön tekeminen oli opettava ja kasvattava kokemus. Olen varma, että saamastani tiedosta ja oppimistani menetelmistä on minulle tulevaisuudessa paljon hyötyä työssäni terveydenhoitaja.

6.2 Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden pohdintaa

Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt käsittelemään valitsemaani aihetta mahdollisimman eettisesti ja luotettavasti. Tutkimustuloksissa raportoin asiat, jotka löytyvät jokaisesta tai suurimmasta osasta tutkimuksia. Näin olen pyrkinyt löytämään ne olennaiset asiat alkuperäistutkimuksista, joilla on merkitystä käytännön kannalta. Tutkimusteksti on kuitenkin aina tutkijan tulkinta tietystä aineistosta ja tietyistä lähteistä. Tutkijan edellytetään noudattavan työssään sekä menetelmällistä että kielellistä objektiivisuutta. Kuitenkaan objektiivisuutta ei voi täysin saavuttaa, sillä tutkija ja se mitä tiedetään kietoutuvat saumattomasti toisiinsa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa onkin pyrkimyksenä pikemminkin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia totuusväittämiä. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2010, 161;309.) Tutkimukseen liittyy eettisiä kysymyksiä ja pohdintoja tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan tieteellisen tutkimuksen eettisen hyväksyttävyyden sekä sen luotettavuuden ja tulosten uskottavuuden edellytys on, että tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla (Suomen akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2003,5). Tässä tutkimuksessa on noudatettu tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimaa hyvään tieteelliseen käytäntöön liittyvää ohjeistusta.

Tämä opinnäytetyö oli minulle ensimmäinen tieteellinen tutkimustyö. Kaikki asiat oli opetettava alusta lähtien ja prosessi oli vaativa. Tieteelliselle

tutkimustyölle asetetut vaatimukset, teoreettiset lähtökohdat, tutkimustyytit, aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätökset tulivat tutuiksi opinnäytetyön edistytessä. Alun kaaoksesta - sitkeällä asioiden opettelulla ja ohjaajan tuella - on päästy tähän lopputulokseen. Koulukiusaaminen on jo aiheena hyvin tunteisiin vetoava ja minulle henkilökohtaisestikin hyvin tärkeä. Olen läheltä seurannut koulukiusatun selviytymistä pienestä kiusatusta tytöstä aikuiseksi elämän kantamiseen uskovaksi naiseksi. Tämä prosessi on vaatinut tältä tytöltä monia kyöneitä, keskusteluja, terapioita, ystäviä ja uskoa, että vaikeistakin asioista voi selvitä. Tässäkin mielessä eettinen pohdinta ja luotettavuuden arviointi on ollut minulle haastavaa. Olen yrittänyt suhtautua asiaan puolueettomasti, syyllistämättä kiusaajia tai kiusaamiseen puuttumattomia aikuisia. Tässä olen mielestäni onnistunut opinnäytetyön kohdalla hyvin. Monia asioita tekisin nyt jälkiviisaana toisin. Aikatauluttaisin työn tekemisen paremmin ja pysyisin aikataulussa. Nyt prosessi venyi turhan pitkäksi ja opinnäytetyön kirjoittamiseen tuli välillä liian pitkiä taukoja. Opinnäytetyön punainen lanka oli etsittävä monta kertaa uudestaan. Toisaalta asiat hautuivat mielessäni ja loppua kohti minulle tuli tunne, että alan päästä jyvälle siitä, mitä tieteellisen tutkimuksen tekeminen vaatii. Mahdollinen seuraava työ onkin helpompi aloittaa, kun jo vähän asioista on käytännön tietoa ja osaamistakin.

LÄHTEET

- Adair, V. A., Dixon, R. S., Moore, D. W., & Sutherland, C. M. 2000. Ask your mother not to make yummy sandwiches: Bullying in New Zealand secondary schools. *New Zealand Journal of Educational Studies*.
- Axelin, A. – Johansson, K. – Stolt, M. – Ääri, R-L. 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto:hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja A:51/2007.
- Basten, E. 2010. Oppilaiden kokemukset erilaisista koulukiusaamista ehkäisevistä ohjelmista. Pro gradu. Turun yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Hamarus, P. 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Hamarus, P. 2010. Kiusaamisen ehkäiseminen osaksi arjen normaalia työtä. *Terveystieteiden tutkimus* 9/2010, 28–30.
- Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P. 1998. Älä kiusaa mua! Miten tunnistan ja estän koulukiusaamisen. Länsi-Suomen lääninhallituksen julkaisusarja nro 10/98. Länsi-Suomen lääninhallitus.
- Hirsjärvi, S. – Remes, P. – Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15. – 16. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Holmberg- Kalenius, T. 2008. Elämää koulukiusaamisen jälkeen. Helsinki: Gummerus.
- Huhtanen, K. 2007. Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus. Opetus 2000.
- Hölstad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Järvenpää, K – Pekkarinen, S. 2006. Koulukiusaaminen – kuinka opettaja puuttuu. Pro gradu. Tampereen yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta.
- KiVa-koulu verkkosivut 2012. Osoitteessa <http://www.kivakoulu.fi/>. 18.1.2013

- Koistinen, E. 2012. Koulukiusaaminen – Miten opettajan tulisi oppilaiden näkökulmasta siihen puuttua. Pro gradu. Tampereen yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Konttinen, T. 2010. Kiusaamisen lopettamiseen vaikuttavat eniten kaverit. Pro gradu. Tampereen yliopisto: Sosiaalityön tiedekunta.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Kiusaamisen yleisyys. Osoitteessa <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/mitkiusaaminen-on/kiusaamisen-yleisyys>. 18.1.2013
- Markkanen, E. – Sarmia, V. 2012. Onni löytyy arjesta – vanhempainilta koulukiusaamisesta. Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisu. MLL
- Marttinen, S – Peura, V. 2010. Koulukiusaamisen ennaltaehkäiseminen osana luokan toimintakulttuuria. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Mäkinen, M – Peltola, O. 2009. Koulukiusaaminen. Luokanopettajien näkemyksiä ilmiöstä. Pro gradu. Tampereen yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Helsinki: Otava.
- Pihlaja, J. 2001. Tutkielmaa tekemään. Lahti: Soceda.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Osoitteessa http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf
- Perusopetuslaki. Osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K. & Kaukiainen, A. 1996. Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. Osoitteessa <http://booksc.org/book/71315>.
- Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere: Gaudeamus
- Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Suomen akatemian tutkimuseettiset ohjeet. 2003. Osoitteessa <http://193.167.96.163/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/Suomen%20Akatemian%20eettiset%20ohjeet%202003.pdf>. 1.5.2013

Thors, C. 2010. Utstött – en bok om mobbning. Pedagogiska magasinets skriftserie nummer sex.

Tilastokeskus 2011. Tietoa tilastoista. Käsitteet ja määritelmät. Osoitteessa <http://www.stat.fi/meta/kas/peruskoulu.html>. 12.10.2011.

Vilkkä, H. 2007. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITTEET

Kiusaamiskysely	Liite 1
Kiusaamistilanteiden kirjaamislomake	Liite 2
KiVa-koulu ohjelman laatusuositukset	Liite 3
Toimeksiantosopimus	Liite 4

Kiusaamiskysely

Liite 1

Nimi (ei pakollinen) _____

1. Olen tyttö poika Olen _____ luokalla

2. Kiusataanko sinua kyllä ei (jos ei, siirry kysymykseen 4)

3. Jos vastasit kyllä, kerro miten sinua kiusataan _____

---

4. Oletko nähnyt jotain oppilasta kiusattavan koulussasi? Ketä ja miten?

---

5. Missä kiusaamista tapahtuu?

ruokalassa

välitunnilla, missä siellä _____

vessassa

tunnin alussa ennen kuin opettaja on luokassa

koulumatkalla

muualla, missä? _____

6. Oletko itse ollut mukana kiusaamassa?

kyllä en

Kiusaamistilanteiden kirjaamislomake

Liite 2

Koulun nimi _____

Rehtorin nimi _____

Luokanvalvojan nimi _____

Kiusatun oppilaan nimi ja luokka _____

Kiusaajien nimet ja luokka _____

Selvittelypäivämäärä _____

Milloin kiusaaminen on tapahtunut? Pv ja aika: _____

Miten kiusaaminen on tullut esille? Kuka otti yhteyttä? _____

_____

_____

Mitä tapahtui? Keitä oli paikalla? _____

_____

_____

Kuka on jo selvittänyt asiaa? _____

_____

_____

Mitä on jo tehty? _____

_____

_____

Päätetyt jatkotoimenpiteet? Kenen tehtäväksi toimenpiteet on annettu? _____

_____

_____

Seurantapäivä sovittu _____

Vanhemmille tiedotettu asiasta, milloin (pv), miten ja mitä (sisältö):

_____

_____

Otettu yhteyttä muihin tahoihin, kehen? _____

Toimenpiteiden vaikutusarviointi seuranta päivänä: Onko kiusaaminen loppunut?
Ei, uudet toimenpiteet, kuka vastaa niistä? _____

Liite 3

KiVa Koulu® -ohjelman laatusuosituks**A) Ohjelman hallinnointi koulussa: koordinointi, suunnittelu, tiedottaminen ja seuranta**

1. Koulussa on nimetty vastuhenkilö(t), joka on perehtynyt KiVa Koulu -ohjelman kokonaisuutena, koordinoi ohjelman toteuttamista koulussa ja opastaa tarvittaessa muita ohjelman käyttöön liittyvissä asioissa. Vastuhenkilö voi olla esimerkiksi rehtori/vararehtori, KiVa-tiimin jäsen(et) tai muu koulun työntekijä.
2. Koulu on tehnyt yhteisen suunnitelman ohjelman toteuttamisesta ja siihen liittyvästä tiedottamisesta.
  - Millä luokka-asteilla (ja millä oppitunneilla) oppitunteja / KiVa-teemoja toteutetaan ja kenen toimesta?
  - Milloin KiVa-tiimi kokoontuu ja miten on järjestetty aika selvittämiskeskusteluille?
  - KiVa-tiimin ja koulun muun henkilökunnan yhteistyö: esim. miten kiusaamistapaukset ohjataan tiimille, miten vanhemmille tiedotetaan tiimin selvittämistä tapauksista
3. Koulu on tiedottanut KiVa Koulu -ohjelmasta henkilökunnalle, oppilaille ja vanhemmille
  - Kokouspäivä/ KiVa-info henkilökunnalle
    - o Yleiset toimenpiteet: oppitunnit
    - o KiVa-tiimin kokoonpano ja toiminta, tapausten ohjaaminen tiimille
    - o Tunnukset ja ohjeistus suljetuille sivuille pääsemiseksi; muut tarvittavat tunnukset ja ohjeet mm. KiVa-pelien pelaamista varten
    - o Virtuaalikoulutusmateriaalin käyttö henkilökunnan perehdyttämisessä
  - ”Startti” oppilaille
  - Tiedote koteihin ja tiedottaminen vanhempainillassa
  - Uusien opettajien perehdyttäminen ohjelmaan, mm. virtuaalikoulutusmateriaalin käyttö
  - Avoin ja asiallinen keskustelu kiusaamisesta
4. Koulu on seurannut ohjelman toteuttamista koulussaan vuosittain
  - Tilanekartoitus-kyselyihin vastaaminen joka toukokuussa
    - o Oppilaat
    - o Henkilökunta
  - Koulu arvioi säännöllisesti omaa KiVa-toimintaansa

B) Ohjelman toteuttaminen koulussa**Yleiset toimenpiteet/KiVa Koulu -materiaalin käyttö**

- Lukuvuoden aikana on pidetty KiVa-oppitunnit 1. ja 4. luokilla ja teemat 7.luokilla
- Oppilaat ovat pelanneet KiVa-pelejä 1. ja 4. luokilla sekä KiVa Streetiä 7. luokalla.
- Välituntivalvojat ovat käyttäneet huomioilivejä

Kohdennetut toimenpiteet/ KiVa-tiimien toiminta

- Koulussa on toiminut KiVa-tiimi, joka on selvittänyt kiusaamistapauksia
- Koulussa on käytetty selvittämiskeskusteluihin tarkoitettuja lomakkeita tai kirjattu kiusaamistapausten käsittelyprosessi muulla tavoin
- Koulussa on järjestetty seurantakeskustelu kiusaamistapausten yhteydessä

TOIMEKSIANTOSOPIMUS

Lomake A3

Toimeksi- antaja	Nimi (esim. yritys) ROVANIEMEN AMMATTIKORKEAKOULU		
	Yhteystiedot (yhteyshenkilö, puhelin, sähköposti)		
	Työn aihe OPPILAIKON VÄLINEN KOULUKUUSAMINEN PEKUSKOULUSSA - TUNNISTA JA PUUTU SYSTEMAATTINEN KIRJALLISUUSKATSAUS		
Tekijä	Nimi	Kirsi Pyhäjärvi	Opiskelijanumero 21000096
	Katuosoite	Purnussarankie 12	Postinumero 99645
	Puhelin	040-7767683	Postitoimipaikka LOKKA
	Koulutusala ja -ohjelma	Hoito-työ / terveyden hoito	Sähköpostiosoite
Ohjaaja	Nimi	Aila Niskala	Ryhmätunnus A702510
	Toimipaikka ja osoite		Oppiarvo ja tehtävänimike
	Puhelin		Sähköpostiosoite
	Toimeksiantosopimuksen ehdot		
Ohjaus	Ohjaava opettaja valvoo työtä ammattikorkeakoulun puolesta ja antaa työn edellyttämiä ohjeita ja neuvoja. Ammattikorkeakoulu ja opettaja eivät ole konsulttivastuussa työstä.		
Dokumen- tointi	Ammattikorkeakoulun opinnäytetyöraportit ovat julkisia. Työstä laaditaan ammattikorkeakoulun opinnäyteohjeen mukainen kirjallinen esitys, josta toimitetaan yksi kansitettu kappale ammattikorkeakoulun kirjastoon tai julkaistaan sähköisessä muodossa Theseus-verkkokirjastossa. Työ arkistoidaan oppilaitoksella sekä tulostettuna että sähköisessä muodossa.		
	Työ on vapaasti lainattavissa ammattikorkeakoulun kirjastossa.		☐
Omistus- ja käyttö- oikeudet	Työn tulokset ja tekijänoikeudet ovat toimeksiantajan omaisuutta. Oppilaitoksella on oikeus hyödyntää työn tuloksia opetuksessa.		☐
Lisäksi sovitaan			☐
Salassapito	Ohjaavilla opettajilla ja opinnäytetyön tekijöillä on salassapitovelvollisuus työn aikana esille tulleisiin luottamuksellisiin asioihin. Toimeksiantajan tulee tarkistaa, että julkaistava opinnäytetyö ei sisällä salassa pidettävää aineistoa.		
	Tätä sopimusta on laadittu kolme (3) samansisältöistä kappaletta, yksi (1) kullekin sopimuksen osapuolelle. Sopimus perustuu ammattikorkeakoulun hyväksymään tutkimus-/työsuunnitelmaan ja se astuu voimaan allekirjoitushetkellä.		

	Paikka ja päivämäärä	Allekirjoitus
Toimeksiantaja	Rovaniemi 22/4-13	Kirsi Pyhäjärvi
Tekijä	ROVANIEMI 15/4-13	Kirsi Pyhäjärvi
Ohjaaja	Rovaniemi 24.4.2013	Aila Niskala